

10. Bugungi kunda rus tilining ahamiyati to'g'risida gapirish oftobning ahamiyatini tushuntirishday bir gap.

11. Tuyg'usiz, ilhomsiz yozilgan asar changlanmagan gulga o'xshaydi – meva tugmaydi.

12. Ilhomning o'zi hech qachon kelmaydi. Ilhomni yozuvchining o'zi qidirib borishi, topishi kerak. Ilhomning makoni xalqning dilida – majburiyat emas, zaruriyat, xohishga aylangan mehnatning shavkati, baxtiyor odamning qahqahasida, jabrdiydaning ko'z yoshida, oshiq va ma'shuqlarning ko'zlari va so'zlarida, odamda mehr va g'azab uyg'otadigan hodisa va voqealarning mag'zida...

13. Yozuvchining umri yil bilan o'lchanmaydi, ijodiy faoliyatining samarasi bilan o'lchanadi.

14. Yozuvchining xalqqa aytadigan gapi naqadar muhim, naqadar katta, naqadar zaurur bo'lsa, buni kitobxon qalbiga olib kiradigan obraz shu qadar kuchli bo'lishi kerak.

15. Tanqid yomon asar bilan kitobxon orasida dallol, shirinkomaga vijdonini sotadigan yurkasiz dallol bo'lmasligi kerak.

16. Ijodning boshi – yozuvchining muvozanatdan chiqishi, konkrer asar ushning ifodasidir.

17. Havas hamma ham bo'lishi mumkin, lekin havasning o'zi kishini hech qayoqqa eltmaydi, Men, masalan, tanbur chertib hammani qoyil qilgim keladi, lekin nachoraki, dard bor-u, darmon yo'q.

18. Bizning sinfdagina emas, butun maktabda xunuk yozish ayb bo'lib qoldi. Kimdir xunuk xatga "Chuvolchang" deb ot qo'yibdi. Xunuk xatni ko'rsak, "Bir bet chuvolchang", "Bir daftar chuvolchang" deb kular edik. Bu gapni eshitib o'qituvchimiz xo'p kuldilar, ko'zlaridan yosh chiqib ketdi. Hali-hali qo'limga qalam olsam, tepamda Muhammadjon domla "chuvolchang" deb turganga o'xshaydilar.

Yozuvchi ijodini baholaganda uni o'tkir dramaturg, mohir hikoyanavis debgina emas, balki jamiyat hayotidagi muammolarni sinchkovlik bilan kuzatadigan, ularning yechimini taqdim qila oladigan munaqqid sifatida ham qaray bilish lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Abdulla Qahhor. Bir xatga javob. Haq so'zning kuchi. Asarlar. Besh jildlik. Beshinchi jild. –T.: G'afur G'ulom nomidagi adabiyot va san'ati nashriyoti, 1989. –272 6.

2. Abdulla Qahhor. Bolalar adabiyoti to'g'risida. Haq so'zning kuchi. Asarlar. Besh jildlik. Beshinchi jild. –T.: G'afur G'ulom nomidagi adabiyot va san'ati nashriyoti, 1989. –272 6.

3. Abdulla Qahhor. Gap aruzda emas. Haq so'zning kuchi. Asarlar. Besh jildlik. Beshinchi jild. –T.: G'afur G'ulom nomidagi adabiyot va san'ati nashriyoti, 1989. –272 6.

4. Abdulla Qahhor. Muhabbat va oila. Haq so'zning kuchi. Asarlar. Besh jildlik. Beshinchi jild. –T.: G'afur G'ulom nomidagi adabiyot va san'ati nashriyoti, 1989.

5. Abdulla Qahhor. Sinchalak, Asarlar. Besh jildlik. Uchinchi jild. –T.: G'afur G'ulom nomidagi adabiyot va san'ati nashriyoti, 1988. –368 b.

6. Abdulla Qahhor. Paxtakorning har bir yutug'i qimirlagan jonni quvontiradi. Haq so'zning kuchi. Asarlar. Besh jildlik. Beshinchi jild. –T.: G'afur G'ulom nomidagi adabiyot va san'ati nashriyoti, 1989. –272 6.

7. Abdulla Qahhor. Sinchalak, Asarlar. Besh jildlik. Uchinchi jild. –T.: G'afur G'ulom nomidagi adabiyot va san'ati nashriyoti, 1988. –368 b.

8. Abdulla Qahhor. Paxtakorning har bir yutug'i qimirlagan jonni quvontiradi. Haq so'zning kuchi. Asarlar. Besh jildlik. Beshinchi jild. –T.: G'afur G'ulom nomidagi adabiyot va san'ati nashriyoti, 1989. –272 6.

9. Abdulla Qahhor. Har bir mahalla – bir oila. Haq so'zning kuchi. Asarlar. Besh jildlik. Beshinchi jild. –T.: G'afur G'ulom nomidagi adabiyot va san'ati nashriyoti, 1989. –272 6.

XX ASR BOSHLARIDA MIRZACHOL VOHASIDAGI AGRAR O'ZGARISHLAR (“ТҲРКЕСТАНСКОЕ СЕЛЬСКОЕ ХОЗЯЙСТВО” JURNALI ASOSIDA)

Annotatsiya: Maqolada «Туркестанское сельское хозяйство» jurnali ma'lumotari asosida Rossiya imperiyasi tomonidan Turkiston o'lkasida yuritilgan yer va suv munosabatlarining Mirzachol vohasiga ta'siri tahlil etilgan. Yerning unumdorligi, tarkibi, Sirdaryo suvining xususiyatlari va cho'l sharoitida dehqonchilik qilish mashaqqatlari yoritilgan.

Kalit so'zlar: «Туркестанское сельское хозяйство», ko'chirish, A.V.Krivoshein, Mirzachol, Sirdaryo, irrigatsiya.

1885-yilda tashkil etilgan Turkiston qishloq xo'jaligi jamiyati tomonidan 1906-yilda R.R.Shreder ishtirokida «Туркестанское сельское хозяйство» jurnali nashr etila boshlangan. Turkiston dehqonchilik jamiyati vitse-prezidenti bo'lgan agronom N.N. Aleksandrov jurnal muharriri sifatida ham faoliyat yurita boshlagan. Viloyatdagi obunachilar soni bo'yicha bu jurnal juda qisqa vaqt ichida yetakchilar qatoridan joy oldi, tarmoq jurnali bo'lgani uchun adadi bo'yicha Turkistonda chiqadigan ko'pchilik kundalik gazetalardan oldinda edi. 1909 yilda Rostov-Don shahrida bo'lib o'tgan bog'dorchilik ko'rgazmasida jurnal kichik oltin medal bilan taqdirlangan[1].

Rossiya imperiyasi mustamlakachilik siyosatini amalga oshira boshlagandan keyin, Turkiston agrar va irrigatsiya ishlariga markazdan chaqirilgan mutaxassislar jalb etildi. M.Bushuev, A.V.Krivosheinlar shunday mutaxasislardan edi. Davlat mulklari va ziroatchilik vaziri A.V.Krivoshein Rossiya imperiyasining Turkistonda yuritgan agrar siyosatidan ko'zlagan bosh maqsadi va asosiy yo'nalishlari haqida to'xtalib, bu masalada uch ko'rinish mavjud, birinchisi "paxta" masalasi bo'lsa, ikkinchisida "sug'orish", uchinchisida "ruslarni ko'chirib keltirib o'rnatish" deb yozgan. A.V.Krivoshein o'z fikrlarini aniq dalillashga urinib, masalaning dastlab iqtisodiy tomoniga alohida urg'u beradi. Bizning ichki bozorimizga, so'nggi 20 yil ichida Amerika paxtasi uchun faqat boj tariqasida 700 mln. rubl to'lashga to'g'ri keladi, 1900-yildan esa yiliga 40 mln. rubldan to'lab kelmoqda deb ta'kidlagan.

1886 yilgi "Nizom" o'lkaga rus aholisini ko'chirib keltirish yo'li bilan o'lkani ruslashtirish harakatini qonunan mustahkamlab, unga siyosiy tus berdi. Ko'chib keluvchilarga 10 tanobdan kam bo'lmagan yer ajratish belgilandi. U Turkiston dehqonlari o'z yerlarining to'la xo'jayinlari bo'lgan holda imperiya sanoatiga xom ashyo yetishtirish uchun shart-sharoitga ega bo'lishlarini yoqlab chiqdi. Maxfiy maslahatchi Girs tayyorlagan qonun loyihasida barcha yerlar yaylovlar, dehqonlarga qishloq aholiga mavjud odat bo'yicha har biriga alohida ravishda va to'la xususiy mulk sifatida birlashtirilishi zarur ekanligini ta'kidladi. Girs o'zining taftish yakunlarini ifodalagan taqdimnomasida yer-suv munosabatlariga to'xtalib shunday deb yozgan. Turkiston o'lkasidagi har-bir qishloq uchastkalarga bo'lindi, ularning egalari undan odat va meros yoki xujjatlarga ko'ra to'la xo'jayin sifatida foydalandilar. Ana shu yerga egalik qilish shaklidan xalq mamnun ekan, bu shaklni saqlab uni qonunan tasdiqlash kerak. Turkistonda esa 1906 yilda "Sirdaryo ko'chiruvchilik rayoni" tashkil etilib, mahalliy aholi yerlarini rus mujiklari uchun tortib olib berish rejasi tuzildi. Turkistondagi mustamlaka mamuriyati bundan avval bu sohada o'z holicha ish tutgan bo'lsa, endilikda mahalliy aholi yerlarini tortib olish bevosita markaz tomonidan boshqariladigan va izchil amalga oshiriladigan bo'ldi[2].

Mirzachol vohasidagi agrar munosabatlar haqida "Туркестанское сельское хозяйство" jurnali orqali ko'plab ma'lumotlar olishimiz mumkin. Jurnalda XX asr boshlarida Mirzachol vohasida chol-dasht tuproqlarining tarkibi va tuzilishining xususiyatlari va ko'p hollarda tabiiy suv oqimidan mahrum bo'lganligini ko'rsatadi. Bu yerda sug'oriladigan hududning barcha sharoitlari allaqachon sug'oriladigan yerlarda tez-tez kiruvchi hodisalarni keltirib chiqaradigan birinchi sug'orish qadamlaridan bog'lana boshlaydi. Shu ma'noda, ushbu salbiy hodisalarning

sabablarini aniqlash va tuproq va yer osti suvlarining allyuvial genezisi nuqtai nazaridan quyidagi xususiyatlar e'tiborga olinadi.

- 1) Mirzacho'l dashidagi yer osti suvlarining Sirdaryo daryosi suviga o'xshashligi
- 2) Tuproq va yer osti suvlarining kimyoviy xossalari umumiylik
- 3) Tuproq gorizontlarida ma'lum bo'lgan ketma-ketlik va nihoyat, yer osti suvlarining chuqurligini Sirdaryo daryosidan cho'l chuqurligiga qarab kamaytirish[3].

Sirdaryoning suvining keskin xususiyati, masalan, Amudaryoning daryosi suviga nisbatan, xlor oldida sulfat kislota ustunligi, Amudaryo suvida, aksincha, xlordan kamroq sulfat kislota yoki bir xil miqdorda. Sirdaryo tumanida tuproq va yer osti suvlari xlorga qaraganda sulfat kislotalardan ko'ra boyroq, Amudaryo - tuproqlari va suvi xlorga boy ekanligini ko'rishimiz mumkin. Shu asosda, barcha Mirzacho'l orqali umumiy suv uqlari o'tadi, deb taxmin qilish mumkin. Sirdaryo daryosi Orol dengiziga shoshilib, yo'l bo'ylab o'z suvlarining bir qismini cho'llarga berib, tuproqning qalinligiga suv qatlamiga kirib, daryodan uzoqlashib, asta-sekin yerga tushadi. Biz, shuningdek, bizning yer osti suvlarimiz shakllanishi bug' suv kondensatsiya katta rol o'ynashi mumkin, deb taxmin qilish mumkin emas, bizning cho'llarida hech qanday alohida linzalari guruh suv mavjud emas, hamma joyda bog'liq oqimini ifodalaydi, Lebedev aks holda g'alati bo'ladi, deydi qaysi Mirzacho'l yer osti suv markazi 5-7 ko'chatlar ustida yotadi, deb aytgan edilar.

Har bir tuman o'zining tabiiy tarixiy va iqtisodiy xususiyatlaridan kelib chiqadigan talablarga bo'ysunishi kerak va agar Mirzacho'l dashti nisbatan yirik dehqon tipidagi dala xo'jaligining ajoyib hududi bo'lgan, uni qimmatga tushirishga urinishlarni tanqidiy ko'rib chiqish kerak. Masalan, universal bog'dorchilik, uzumchilik, paxtachilik va boshqalar asosida.

Turkistonda qishloq xo'jaligi boshqarmasi mutasaddilarining ma'rifiy ko'magida hali ham ko'plab mayda-chuyda fermer xo'jaliklari mavjud bo'lib, ularning aholisi paxtachilik bilan bir qatorda hududiy va haqiqatan ham barcha turdagi bog'dorchilik bilan muvaffaqiyatli shug'ullanishi mumkin edi. Mirzachol dashti esa asosan yangi dala yetishtirish, ya'ni ochish, paxtachilik va hokazolarda muvaffaqiyat qozonishi mumkin va kerak edi. Va bu yerda bog'dorchilik faqat kichik iste'molchi tabiatining ahamiyati va o'lchamlari bilan bog'liq bo'lishi mumkin.

Mirzacholda paxtachilikni to'g'ri rivojlantirish va dehqonlar uchun to'g'ri keladigan boshqa gigiyenik sharoitlar yaratish uchun esa, yana o'z vaqtida ariqlar qurish, kerak bo'lib, buning uchun drenaj suvlarini past tekisliklarga to'kib tashlash zarur va yetarli bo'lgan. Lekin Sirdaryoning bo'shliqlaridan tashqari, shimolda Mirzacho'l dashtiga endi sug'oriladigan va sug'orilishi kerak bo'lgan yaxlit sug'orish loyihasining ob'yekti sifatida qarash kerak bo'lgan. Sugorish tizimi va chiqindi bolib ketgan xandaklar kop bo'lgan, ularni tozalash asosiy masala bo'lgan.

Uzoq vaqt davomida kuchli tog' oqimlari, daryoning bahorgi sellari, chang zarralarini, qumni va boshqalarni olib yurishgan, xuddi shamol bilan almashinib, quruq vaqtda atmosfera changini ko'tarib, keyin chang va qum tuproqqa chokadi. Chunki Mirzachol vohasida dashtliklardan iborat bolgan. Bu esa tuproqning bu qismini ifodalaydi: suv bizning tuproqlarimizning ma'lum bir kimyoviy tarkibini yaratish omilidir, ularni shamol va bug'lanish bilan bizning tuproqlarimizda, tuproq sho'rlanishiga va boshqalarga yordam beradi[4].

XX asr boshlarida Mirzachol aholisi asosiy mashg'uloti dehqonchilik va zirotchilik bolgan, bu esa oz navbatida sugorma dehqonchilikka asoslangan. Shuningdek mahalliy aholi olkadagi mavjud sugoriladigan yerlardan foydalangan holda bugdoy, paxta, arpa, sholi, jo'kori kabi ekinlar ekib, yilda ikki uch ba'zan, tort martagacha hosil olish imkoniyatiga ega bolib, dehqonchilikda mahalliy mirishkorlar oziga an'ana yarata olgan. Turkiston o'lkasining Mirzachol olkasida, Farg'ona va Samarqand viloyatlari singari koproq paxta ekishga ixtisoslashgan edi[5].

Xulosa o'rinda shuni aytish mumkinki, XX asr boshlarida Mirzachol vohasidagi agrar sohadagi o'zgarishlarni yoritishda "Туркестанское сельское хозяйство" jurnalda berilgan ma'lumotlar muhim ahamiyat kasb etadi. Jurnalda berilgan ma'lumotlar orqali, XIX asr oxiri XX

asr boshlari Mirzacho‘l vohasi tarixini batafsil o‘rganish va yoritishda asosiy birlamchi manbalardan biri bo‘lib hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Бушеев М. К вопросу об орошение Голодная степи, в связи с заболачиванием почвы и распространением малярии //Туркестанское сельское хозяйство. – Ташкент, 1915. -№1-6. – С.1-11
2. Имина.В.М. Ирригация имеет также//Туркестанское сельское хозяйство. – Ташкент, 1906. - №7. – С.25-35
3. Фомченко А. П.. Русские поселения в Туркестанском крае в конце XIX—начале XX в.-Ташкент: Фан,1983. -130 с.
4. Караваев В.Ф. Голодная Степь въ ея прошломъ и настоящемъ. Статистико-экономическій очеркъ.– Спб.: Типо-Литография Н.Л. Наръекина, 1914 . – 253 с.
5. “Туркестанское сельское хозяйство” jurnali//<https://mytashkent.uz/2015/07/16//5.02.2022>.

RAQAMLI IQTISODIYOT TUSHUNCHASI VA AFZALLIKLARI

Xaydarov Baxrom Xolmurodovich

O‘zMU Jizzax filiali Iqtisodiyot kafedrası assistenti

Saitov Sirojiddin Abduvalievich

O‘zMU Jizzax filiali Iqtisodiyot kafedrası katta o‘qituvchisi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada raqamli iqtisodiyotining amaliy ahamiyati, jihatlari, va xorij tajribasi haqida so‘z yuritiladi. Bugungi shiddat bilan rivojlanayotgan global iqtisodiyot sharoitida raqamli iqtisodiyot o‘z rivojlanishining boshlang‘ich davrida bo‘lib, birinchi navbatda insonlarning turmush darajasini sezilarli darajada oshira olishi va bu uning asosiy foydasi ekanligi yoritib berilgan.*

Kalit so‘zlar: *raqamli iqtisodiyot, raqamli texnologiyalar, taraqqiyot, tizim, internet iqtisodiyoti, xalqaro raqobat raqamli texnologiya, raqobatdosh, kommunikatsiya.*

Raqamli iqtisodiyot – bu jarayonlarni tahlil qilish natijalaridan foydalanish va katta hajmdagi ma’lumotlarni qayta ishlash asosida turli xildagi, texnologiyalar, asbob-uskunalar, tovar va xizmatlarni saqlash, sotish va yetkazib berish samaradorligini jiddiy ravishda oshirishga imkon beradigan, raqamli texnologiyalarga asoslangan elektron biznes va elektron tijorat bilan chambarchas bog‘liq iqtisodiy faoliyat, hamda shu faoliyat natijasida ishlab chiqariladigan va sotiladigan raqamli tovarlar, xizmatlar yig‘indisidir. Ba’zida u internet iqtisodiyoti, yangi iqtisodiyot yoki veb-iqtisodiyot degan terminlar bilan ham ifodalanadi.

Birinchi marta 1995 yilda amerikalik dasturchi Nikolas Negroponte “Raqamli iqtisodiyot” terminini amaliyotga kiritgan bo‘lsa, hozirda bu istilohni butun dunyodagi siyosatchilar, iqtisodchilar, jurnalistlar, tadbirkorlar – deyarli barcha qo‘llamoqda[2].

Zamonaviy taraqqiyotning keyingi istiqbolida katta hajmli ma’lumotlar bilan ishlash texnologiyalari (Big Data), sun’iy intellekt, neyrotexnologiyalar, kvant texnologiyalari, buyumlar interneti, robototexnika va sensorika, raqamli elektron platformalar, bulutli va mobil texnologiyalar, virtual va qo‘shimcha reallik texnologiyalari, kraudsorsing, blokcheyn texnologiyalari, kriptovalyutalar va ICO, 3D- texnologiyalari singari raqamli texnologiyalar hal qiluvchi ahamiyat kasb etmoqda.

Raqamli iqtisodiyot hozirgi mavjud sohalarning yarmidan ko‘prog‘ida beqiyos o‘zgarishlar keltirib chiqarishi ta’kidlanmoqda. Jumladan, Jahon banki ekspertlari fikricha, tezkor internetdan foydalanuvchilar sonining 10 foizga ko‘payishi milliy iqtisodiyotlar yalpi hajmini har yili o‘rtacha 0,4-1,4 foizga oshirish imkonini beradi[3,6].